

Barbara BALDI, *Il „cardinale tedesco“: Enea Silvio Piccolomini fra impero, papato, Europa (1442–1455)*, Unicopli, Milano 2012

220 s., ISBN 978-88-400-1618-4

Postava humanisty Eneáše Silvia Piccolominiho a pozdějšího papeže Pia II. se stala životní náplní studia milánské medievistky Barbary Baldi. Po řadě průpravných studií, v nichž se mimo jiné věnovala Silviovu odmítnutí Konstantinovy donace, na sebe upozornila disertací o Piovi II. a jeho roli při transformaci křesťanské Evropy (*Pio II e le trasformazioni dell'Europa cristiana 1457–1464*, Milano 2006). *Historia Bohemica* patří sice k trojici spisů (dále *Germania a Europa*), o něž se opírala, česká otázka však v knize ustupuje do pozadí před závažnějšími problémy, s nimiž se Silvius po příchodu do Itálie setkal. Již sama jeho volba za papeže byla složitou hrou, v jejímž pozadí se skrývala obava z politické hegemonie francouzské monarchie. Aby zabránili novému avignonskému zajetí, dali italská kardinálové přednost sienskému kolegovi Silviovi před tehdy velice vlivným rouenským arcibiskupem Guillaumeem d'Estouteville. Vedle úsilí o reformu církevního ústrojí Pius věnoval veškerou svou zbývající energii na zastavení tureckého postupu. Hlubkový průzkum dosud nevyužitých korespondence diplomatů ve službách milánského vévody Sforzy je jedním z přínosů knihy, která pro českého čtenáře přináší cenné rozšíření bohemikálního úhlu pohledu.

Příznivé přijetí disertace Barbaru Baldi nejspíše přimělo věnovat pozornost i zaalpské etapě papežova života a působení. Její obšírná studie o Silviovu listu kardinálu Carvajalovi z roku 1451 v zásadě nepřinesla nic, co by českému studiu nebylo známo. Italskému odbornému publiku se však dostalo podrobného zpracování tématu, a to i s přihlédnutím k několika cizojazyčným studiím českých historiků (*La Boemia ussita in una lettera di Enea Silvio Piccolomini a Giovanni Carvajal*, in: Lontano da dove: sensazioni, aspirazioni, direzioni, spazi fra Quattrocento e Seicento, Milano 2009, s. 13–40). Krátce na to se ukázalo, že studie byla jen jedním z výstupů širšího výzkumu, který autorka nedávno dovršila knihou o Eneově působení ve střední Evropě v letech 1442–1455.

Baldi rozčlenila svou monografii do čtyř kapitol. V první se zaměřila na léta 1442–1443, která pro Silvia znamenala přelomové změny v jeho kariéře. Na říšský sněm do Frankfurtu v červenci 1442 se dostavil jako sekretář a vyslanec antipapeže Felixe V. Pověst vynikajícího stylisty v duchu začínajícího humanismu přispěla

k tomu, že byl jako první básník na německé půdě korunován vavřínovým věncem. Lidé blízcí římskému králi Fridrichovi III., mezi nimi zejména kancléř Kašpar Šlik, dobře věděli, jak zaujmout mladého a ctižádostivého kuriála ze Sieny. Silvius se na skok vrátil do Basileje, aby zde vyřídil své záležitosti, a již v listopadu téhož roku nastoupil do služeb Fridricha III. Hned v první kapitole padnou čtenáři do oka předlouhé poznámky zaplňující až dvě třetiny stran, které jsou místy nadbytečné. Platí to i o rozsáhlých citacích vydaných pramenů, které by stačilo parafrázovat. V tomto ohledu měla autorka heuristiku usnadněnou, téměř úplnou Silviovu korespondenci pro léta 1431–1454 stačil vydat Rudolf Wolkan.

Druhá kapitola s názvem Ztroskotání „třetího koncilu“ napovídá, že autorku zaujala především Silviova církevní politika, která se ovšem musela omezit na více méně vizionářské intence proklamované prostřednictvím rozsáhlé korespondence. Neméně na současníky zapůsobila jeho propagace humanistického stylu a vlastní literární tvorba. Obojí od doby Georga Voigta lákalo mnohé badatele. Barbara Baldi na ně navázala, prohloubila však dosavadní poznatky o subtilní průhledy do poměrů v severní Itálii. Těžiště Silviova působení ovšem bylo na Fridrichově dvoře, kde měl nemalé zásluhy na sblížení krále a kurfiřtů s papeži Evženem IV. a Mikulášem V. Složitá jednání vyústila ve Vídeňský konkordát z roku 1448, tato událost však spadá již do časového úseku třetí kapitoly, která zahrnuje léta 1446–1449.

Silviovy diplomatické zkušenosti i zásluhy nezůstaly bez odměny. V roce 1447 se stal biskupem v Terstu a po odchodu z Fridrichových služeb na několik let zakotvil jako biskup v Sieně. Jeho vnitřní konverze nebyla poplatná jen slibně se rozvíjející církevní kariéře. Silvio jí napomáhal, jak jen mohl, aniž by přitom ztrácel zájem o poměry v Říši. Barbara Baldi pojednává o jeho aktivitě v letech 1450–1452 ve čtvrté kapitole, kterou nazvala Zkouška aliance mezi císařstvím a papežstvím. Do tohoto období také spadá Silviova návštěva tábořské pevnosti a jeho pojednání „O výchově dítěte“, adresované Ladislavu Pohrbkovi. Konečně v poslední kapitole se autorka mimo jiné zabývá výzvami ke křížovým výpravám proti Turkům, které Silvius jako císařův vyslanec pateticky pronesl v květnu a říjnu 1454 na říšských sněmech v Řeznu a ve Frankfurtu. Zklamáný Silvius se poté definitivně rozloučil s vídeňským dvorem a do střední Evropy již nezavítal. Za protitureckou aktivitu ho papež Kalixt III. v prosinci 1456 jmenoval kardinálem. Toto datum přesáhlo časový rámec knihy, a proto je trochu s podivem, že v jejím titulu čteme *Il „cardinale tedesco“*.

Pokud jde o souvislosti a děje bohemikálního rázu, nova v knize nenalezneme. Baldi v poznámkách uvádí celou řadu anglických i německých studií, místy se však zdá, že bez hlubšího poznání těchto prací a že hlavním zdrojem jí byly ojedinělé studie českých autorů v italštině (J. B. Novák, K. Krofta, J. Macek, F. Šmahel, J. Špička). Silviovi čeští současníci v rejstříku figurují překvapivě často. Když však v textu hledáme poučení, zpravidla jde o pouhé zmínky. Z tohoto důvodu také asi čeští zájemci o Eneáše Silvia nebudou monografií Barbary Baldi vyhledávat. Její přínos spočívá jinde, zvláště pak v osvětlení Silviovy církevní politiky.

FRANTIŠEK ŠMAHEL

Non Angli sed angeli. Kult svatých v latinské literatuře raně středověké Anglie, edd. Helena POLEHOVÁ – Petr POLEHLA, Pavel Mervart, Červený Kostelec 2012

161 s., ISBN 978-80-7465-039-0

Výbor překladů latinsky psaných legend z Anglie 6.–8. století reflektuje období nebyvalých změn, kdy Římská říše jako politická moc již zmizela z mapy Evropy, postupně zanikla i většina zbytků pozdně antické městské společnosti a došlo k úpadku vzdělanosti. Na příkladu Británie můžeme tento proces velice dobře pozorovat: ač na sklonku antiky byla v římské Británii městská kultura značně rozvinutá a zcela křesťanská, po odchodu posledních římských vojáků na přelomu 4. a 5. století nedokázali tamní obyvatelé odolat invazi germánských kmenů z pevniny, Anglů, Sasů a Frísů. Zbytky římské civilizace tak velice rychle zmizely, původní obyvatelstvo bylo zatlačeno do okrajových oblastí Walesu a Skotska, křesťanské Irsko izolováno od pevninské Evropy a na většině území Anglie se rozprostřela pohanská germánská království. Na konci 6. století tak musel papež Řehoř Veliký přistoupit k vyslání misie, která by obyvatele Anglie znovu přivedla k víře v Krista. Tato misie, vedená převorem Augustinem, a následující dění je předmětem zájmu předkládané publikace.

V úvodní kapitole seznamují editoři stručně s dějními christianizace britských ostrovů od doby Augustinovy misie až po konec 8. století, kdy bylo pokřesťanštění Británie dokončeno. Věnují se sporům mezi římskou a iroskotskou křesťanskou tradicí i rozvoji klášterů a mnišství. Následující pasáže jsou věnovány anglo-latinské literatuře sledovaného období, především pak

hagiografickým spisům. Čtenář se ve stručnosti dozví, jak se měnilo jazykové prostředí Británie po příchodu Anglosasů, jak vypadalo klášterní vzdělávání mnichů – takřka výhradních autorů literatury v tomto období – a seznámí se s nejdůležitějšími hagiografickými spisy i s tvorbou největšího literáta těchto staletí, Bedy Ctihodného.

Pět ze spisů pojednaných ve druhé kapitole je pojednáno podrobněji: Život sv. Řehoře od anonymního mnicha z Withby, Adamnanův Život svatého Kolumby (který je zařazen coby reprezentant hiberno-latinské literatury), Život svatého Wilfrida od Eddia Stephana, Felixův Život svatého Guthlaka a konečně Životy svatých opatů Bedy Ctihodného. Každá kapitola představuje jak světce, tak autora spisu, je-li o něm něco známo. Hlavním obsahem pak jsou překlady úryvků ze zmíněných legend. Zde by poněkud nepřehledné členění zasloužilo drobné úpravy. Děj celé legendy je vždy stručně shrnut před samotným překladem, pokud ale je nějaká část textu vynechána, není to vyznačeno jinak než číslem odstavce, což čtenář snadno přehlédne. Lepší by bezesporu bylo mezi jednotlivými úryvky shrnout obsah vynechaných odstavců.

Za zvážení také stojí, zda se neměla vybrána díla přeložit celá, a umožnit tak čtenáři lepší seznámení s žánrem legendy. S tím ostatně souvisí i největší nedostatek knihy: hagiografická literatura byla často silně schematická a závisela na dřívějších vzorech. Editoři na tuto skutečnost na různých místech sice poukazují, ale jako by předpokládali, že čtenáři jsou s charakterem hagiografické literatury samozřejmě obeznámeni. Publikace jistě cílí na širší čtenářskou obec a doplnění kapitoly či alespoň několika odstavců pojednávajících o žánru legendy jako takovém, o jeho vývoji, druzích a hlavních vzorových legendách, by bylo vhodné a dodalo by publikaci na komplexnosti. Další drobnosti, kterou by čtenáři jistě uvítali, by byla mapa s vyznačením důležitých oblastí a míst.

I přes tyto výtky je kniha velice přínosná tím, že seznamuje českého čtenáře s literární tvorbou období, v povědomí většiny považovaného za nejtemnější z již tak temného středověku. Přitom jde o období klíčové pro budoucí podobu Evropy, hraje se v něm o její samotný křesťanský charakter i o uchování alespoň části z dědictví antiky. Brzké pokřesťanštění Anglie spolu s následujícím rozkvětem vzdělanosti a literární tvorby na ostrovech byly pro další vývoj Evropy nesmírně důležité. Beda Ctihodný, Alkuin z Yorku nebo sv. Bonifác jsou postavy, které zásadním způsobem přispěly k udržení a rozšíření vzdělanosti a křesťanství v Evropě.

JAN CTIBOR